

DİYANET
İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DERGİSİ

DİNİ, AHLÂKÎ, EDEBÎ, MESLEKÎ AYLIK DERGİ

2. Cilt

Kasım 1963

11. Sayı

MESİHAT-I İSLÂMIYYE TARİHÇESİ

— III —

Ali Emîrî Efendi (merhum)

Anadolu ve Rumeli Kazaskerlikleri ve Dâru'l-Hılâfetü'l-Aliyye Kadılığı el-hâletü hâzihi bi'l-fiil mevcûd (21) ve merbut olmağla berâber pâye i'tibâr olunarak mesânid-i mezkûreyi bi'l-fiil ihrâz etmiyenlere dahi bi'l-kuvve tevcîh olugelmekte ise de mesned-i celîl-i meşihat-ı uzmâyı bi'l-fiil ihrâz etmeyenlere «Şeyhülislâm» denilemez. Evâilde iki zâta yalnız meşihat pâyesi verilmiştir ki, biri Kara-Çelebi-Zâde Abdü'l-Azîz Efendi olup kendisi Rumeli Kazaskeri olduğu halde 1059 senesinde Meşihat pâyesi ihsan buyurulmuş ve 1061 senesinde bi'l-fiil Şeyhü'l-İslâm olmuştur.

İkincisi Şeyhülislâm Erzurûmî Feyzullah Efendi'nin mahdûm-ı kebîri Fethullah Efendi'dir. Rumeli Kazaskerliği pâyesiyle Nakîbü'l-Esrâf bulunduğu halde pederinden sonra «Şeyhü'l-İslâm» olmak üzere Meşihat pâyesi ihsan buyuruldu. 1115 senesinde pederiyle berâber azledilerek az bir müddet sonra vefat eyledi (22) ve târîh-i mezburdan şimdiye kadar ulemâdan hiçbir kimseye Meşihat pâyesi verilmedi.

**

Kaanûn-ı teşrîfât-ı Devlet-i Aliyye'de «Müftî'l-Enâm ve Şeyhü'l-İslâm» Hazarâtının ulviyyet-i makaam ve celâlet-i mesned-i bâ-ihtiramları şu sûretle ta'rîf olunuyor:

«Bu makaam-ı sâminin rütbe-i celîlesi gayet âlîdir. Zîrâ bu rütbe-i Aliyye-i Dîniyye ve vazîfe-i nazîfe-i ilmiyye sâhibi vâris-i ulûm-ı emme-i müctehidîndir. Ve asrında Halîfe-i Hazret bu Hanîfe-i güzîndir. Selâtîn-i ızâm eyyedehümü'l-Melikü'l-allâm bunlara ta'zîm ve kıyâm ederler ve mecâlis-i mülûkânelerinde kıyâm ettirmeyip mahsûs ihrâm-ferş ettirip ve izn-i kuûd ile teşrîf ve muvakkar buyururlar. Fî armâ hâzâ merâsim-i devlet muktezâsınca sâhib-i mühr-i vekâlet olan Vekîl-i Saltanat'dan gayri cümleye bunlar tekaddüm ve tesaddur ederler. Tarîk-ı ilmiyye ve tarîk-ı seyfiyye ricâlinin uzemâsı ale'l-umûm bunların dest-i şeriflerini takbîl ile iktisâb-ı şeref etmek için makaam-ı lâzımü'l-ihtiramlarına varırlar ve bu zât-ı sûtüvde sıfât, uzamâ ve kibârdan bir ferdin ziyâretine varmazlar. Bâzı umûr-ı mühimme ve masâlih-i muazzama için mükâleme ve istişâre iktizâ etse, Vezîr-i A'zam Hazretleri bunları saraylarına da'vet

(21) Rumeli ve Anadolu Kazaskerlikleri iştiğâlât-ı istinâfiyyesine nazaran 12 Rebîü'l-evvel 1332 târihli mâdde-i muvakkate-i kaanûniyye mücibince tevhd edilecek bir Kazaskerlik Mahkemesi teşkil kılınmış olmağla berâber Anadolu ve Rumeli Kazaskerlikleri bilkuvve mevcuttur.

(22) Şeyhü'l-İslâm Feyzullah Efendi merhûmun mahdumlarından 1158 senesinde vefât eden Mustafa ve 1171 senesinde vefat eden Murtazâ Efendiler Hazarâtı pederlerinden birçok zaman sonra Şeyh'ül-İslâm olmuşlardı.

ederler ve da'vetine dahi merâtib-i umûmiyyede olan kimseler gönderilmeyip eşref-i manâsıb-ı kalemiyye olan Riyâset-i Küttâb makaamında bulunan zât gönderilir ve da'vet olunur. Teşrif ettiklerinde istikbâl ve teşyî'lerinde bizzat Sâhib-i Devlet Hazretleri kemâl-i ta'zîm ve tevkîr ederler. Ve i'lâm ve işârâtına min gayri tereddüt vaz'-ı kalem-i kabûl buyurup re'y ve kavli savabların tenfîz ederler. Ve muazzamât-ı umûrun cümlesinde bunlarla meşveret ve ümmehât-ı dîn ve devlette re'y-i fâzılâne ve ictihâd-ı muhakkikaanelerinden istim-dâd ve istiânet buyurmalarında dünyevî ve uhrevî nice favâid-i azîme ve menâfi'-i cesîme olduğu muhtâc-ı beyân değildir.»

İşte selâtîn-i ızâm-ı Osmâniyye Hazarâtının şems-tâbân-ı şerîat garrâ-yı Muhammediyye'den ıktibâs-ı feyz eden eâzım-ı ulemâ-yı fihâm hazarâtına bir mesned-i mühimm-i devlet tevîz ve tahsîs ederek onların ârâ-yı münîre ve fetâvâ-yı şerîfeleriyle saltanat-ı adâletin temâmî-i ihtişâmını irâe etmek emrindeki himmetleri mebrûr, ve o makaam-ı celîl-i muhteremî ihrâz eden pîşuvâyân-ı ulemâ-yı ızâmın da -vâsi' bir bahçeden alınmış bir kaç çiçek kabîlinden olarak yukarıda irâe eylediğimiz bâzı menkıbe-i hakikat kevkebelerinden müstebân olduğu üzere nâtık-ı bi'l-hak olmak husûsundaki sa'yleri meşkûrdur.

Radiya'llâhu Teâlâ anhüm ecmaîn.

OSMANLI ŞEYHÜLİSLÂMLARININ TERÂCİM-İ AHVÂLİ

OSMANLI ŞEYHÜLİSLÂMLARI (*)

İKİNCİ SULTAN MURAD HÂN DEVRİ:

«Şeyhülislâm ve Müftî'l-Enâm»

1

MEHMED ŞEMSÜ'D-DÎN FENÂRÎ EFENDİ (**)

Merhum Şemsü'd-Dîn Fenârî Efendi Osmanlı Şeyhülislâmlarının birincisidir. Müşarünileyh (Fenâr) karyesinde dünyaya geldi (H. 751). Gençliğini tahsîl-i ilm ü ma'rifetle geçirdi. Üstadları Mevlânâ Alâü'd-Dîn Esved Hazretleriyle Şey Cemâlü'd-Dîn Akserâyî'dir. Şemsü'd-Dîn Fenârî tahsîl-i ulûma fekvalâde hâhişker idi. Memleketinin ulemâsından başka ilm ü irfân merkezlerinde yetişen ulemânın da efkâr ve ictihâdâtından istifade etmek isterdi. Bu sebepten berây-ı Hac Kâ'be-i Şerîf'e müteveccihen hareket ederken Kahire'ye uğramış, Mısır Sultanı Müeyyed'in iltifatına mazhar olmuş, Mısır ulemâsının terakkiyât-ı fikriyyesinden istifade eylemişti. Şemsü'd-Dîn Fenârî Efen-

(*) Osmanlı Tarih Encümeni A'zâsından müverrih Ahmed Refik Beyefendi tarafından İlmîyye Salnâmesi için ithâf olunmuştur.

(**) Müellefât-ı Tarîhiyye ve Müdevvenât-ı Resmîyye'de Meşihat-ı Celîle'yi ihraz eden zevât-ı kirâmın esâmîsine merhûm Mehmed Şemsü'd-Dîn Fenârî Efendi Hazretlerinin nâm-ı mübârekleriyle bed' edilegeldiğine binâen İlmîyye Salnâmesi de bu isre iktifâ eylemiştir.

di Mısır'da Şeyh Ekmelü'd-Dîn Hazretlerine mülâzemet ettikten sonra bilâd-ı Rûm'a geldi. Bursa Kadılığına ve Manastır Medresesi Müderrisliğine nâil oldu (H. 828). Mesâil-i şer'iyeyi hall ve hukûk-ı ibâdî siyanet emrinde büyük bir iktidâr gösterdi. Bu sayede İkinci Sultan Murad Hân'ın teveccühünü celbe muvaffak oldu. Pâdişâh-ı zamâna müşâvirlik vazîfesini îfâyâ başladı. Debdebe ve saltanatı o dereceye irtikaa eyledi ki, Cum'aları câmi-i şerîfe giderken halk kendisini görmek için toplanır, Şemsü'd-Dîn-i Fenârî Efendi'yi görmeği büyük bir şeref addederdi. Şemsü'd-Dîn-i Fenârî, Şeyh Hamîdü'd-Dîn Kaysarî ile de musâhabet etti. Tasavvufu müşârün-ileyhden öğrendi. Hayatının son zamanlarında gözlerine amâ târî oldu. 834 tarihinde vefat etti. Vefatına tarih «Cennetü'l-Firdevs» dir. Hüsn-i ahlâk ile muttasıf bir zât idi. Bursa'da medfundur. Şehr-i mezkûrda bir câmi, bir de medresesi vardır.

Âsârı: Fusûlü'l-Bedâyi' fî usûli's-şerâyi', Sûre-i Fâtiha tefsîri, Enmûze-cü'l-ulûm, Ferâiz-i Sirâciyye Şerhi.

**

FÂTİH SULTAN MEHMED HÂN DEVRİ:

«Şeyhülislâm ve Müftî'l-Enâm»

2

FAHRÜ'D-DÎN-İ ACEMÎ EFENDİ

Fâtih Devrinin güzîde ulemâsındandır. Fahrü'd-Dîn Efendi İran'da Seyyid-i Şerîf Cürcânî'den tahsîl-i ma'rifet etti. Osmanlı memâlikine geldiği zaman Molla Fenârî'nin oğlu Mehmed Şâh Efendi'nin hizmetine dâhil oldu. Bursa Medresesine Muîd, sair medreselere de Müderris ta'yîn olundu. İkinci Sultan Murad Hân zamânında otuz akçe vazîfe ile Müftî oldu (834). Hayatını kanaatkârâne ve afîfâne geçirdi. Murâd-ı Sâni, vazîfesini arttırmak istediği halde Fahrü'd-Dîn-i Acemî kabûl etmedi:

— Beytü'l-Mâl helâldir. Fakat hâcet ve kifâyetten fazlası helâl değildir. dedi. İlm-i Hadîs'de yed-i tûlâ sahibi idi.

Fahrü'd-Dîn-i Acemî Efendi, Fâtih Sultan Mehmed Hân devrinde evci ikbâle vâsıl oldu. İstikameti ve kemâlâtı ile Hazret-i Fâtih'e kendisini sevdirdi. Bu sıralarda Hurûfiyye tâifesinden Fazl-ı Tebrîzî'nin felsefesi pek ziyade revaçta idi. Hazret-i Fâtih de bu tâifeye meyl etmiş, hattâ Fazl-ı Tebrîzî'nin etbândan bâzılarını serâ-yı Humâyûna kabûl eylemişti. Vezîr-i A'zam Mahmud Paşa Hazret-i Fâtih'in bu temâyülünden memnun değildi. Fazl-ı Tebrîzî etbânını gözden düşürmek istiyor, fakat Hazret-i Fâtih'e bir şey söylemeğe cesaret edemiyordu. Nihayet bir gün mes'eleyi Fahrü'd-Dîn-i Acemîye açtı. Hazret-i Müftî kendisine nakl ve rivâyet edilen sözleri, taraftarlarının lisanından işitmek istedi. Bir gün Mahmud Paşa Fazl-ı Tebrîzî taraftarlarını konağına, ziyafete da'vet etti. Müftî Efendi'yi de kimsenin göremeyeceği bir yere sakladı. Yemekten sonra Mahmud Paşa misafirleriyle musâhabeye başladı. Söz, Fazl-ı Tebrîzî'nin efkâr ve mesleğine intikal etti. Fahrü'd-Dîn-i Acemî sak-